

PRIEDAI

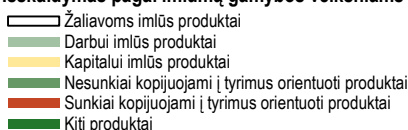
1 PRIEDAS. Eksportuojamų produktų gamybos sudėtingumas

Ekonomikos atsigavimo laikotarpiu eksportas buvo svarbus ekonomikos augimą skatinantis veiksnys. Nagrinėjant eksporto plėtros veiksnius, paprastai daug dėmesio skiriama užsienio paklausos, kainų ir sąnaudų dinamikos analizei, o eksporto struktūra nagrinėjama mažiau. Siekiant atkreipti dėmesį į jos svarbą eksporto plėtrai, 2013 m. gegužės mėn. Lietuvos banko paskelbtoje Lietuvos ekonomikos apžvalgoje buvo pateikta vieno iš eksporto struktūrinių rodiklių – eksporto koncentracijos – analizė. Ji parodė, kad šalies eksportas, neįskaitant mineralinių produktų, yra bene labiausiai diversifikuotas iš visų ES valstybių eksporto. Tvariai didinti eksporto apimtį padeda ne tik diversifikacija, bet ir šalies eksporto perorientavimas į aukštesnės pridėtinės vertės produktus, t. y. į tokius produktus, kuriems pagaminti reikia aukštesnio išsilavinimo darbo jėgos ir sudėtingesnių technologijų. Todėl šioje Lietuvos ekonomikos apžvalgoje šalies eksporto struktūra analizuojama pagal eksportuojamų produktų gamybos sudėtingumą. Eksportuojami produktai klasifikuojami pagal tris kriterijus:

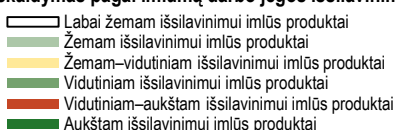
- Pagal imlumą gamybos veiksniams, taikant Bahrio Yilmazo (2003) aprašytą metodiką, grindžiamą klasikinę prekybos teorija. Šiuo požiūriu skiriamos penkios pagrindinės eksportuojamų produktų grupės: žaliavoms imlūs produktai, darbui imlūs produktai, kapitalui imlūs produktai, nesunkiai kopijuojami į tyrimus orientuoti produktai ir sunkiai kopijuojami į tyrimus orientuoti produktai; skiriama ir viena papildoma (likutinė) produktų grupė.
- Pagal imlumą darbo jėgos išsilavinimui, taikant Michaelio Penederio (2007) pateiktą metodiką. Šiuo požiūriu ekonominės veiklos išskaidomos pagal darbo jėgai keliamus žinių ir išsilavinimo reikalavimus. Pagal produktų gamybai ir paslaugų teikimui reikalingo išsilavinimo lygį sudaromos šešios darbo jėgos išsilavinimui imlių produktų grupės – nuo labai žemam darbo jėgos išsilavinimui imlių produktų iki aukštam darbo jėgos išsilavinimui imlių produktų. Toks skirstymas grindžiamas tuo, kad tarp imlumo darbo jėgos išsilavinimui ir pridėtinės vertės gali egzistuoti teigiamas ryšys.
- Pagal technologinį imlumą, taikant Sanjaya Lallio (2000) pateiktą metodiką. Skaidant eksportą šiuo požiūriu, taip sudaromos šešios produktų grupės: pirminiai produktai (žaliavos), ištekliams pagrįsti produktai, žemų technologijų produktai, vidutinių technologijų produktai, aukštų technologijų produktai ir specialieji sandoriai.

A pav. Eksporto išskaidymas pagal produktų sudėtingumą

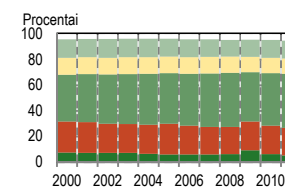
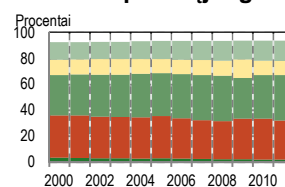
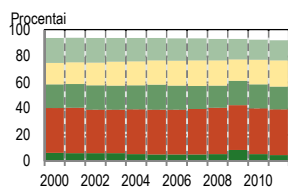
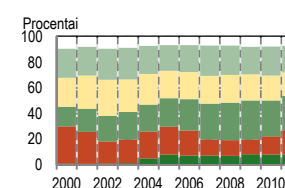
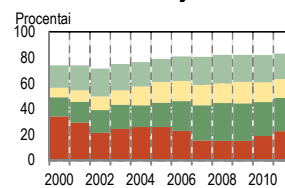
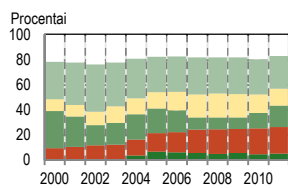
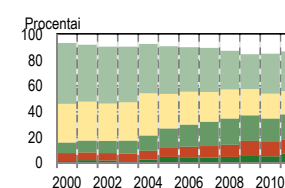
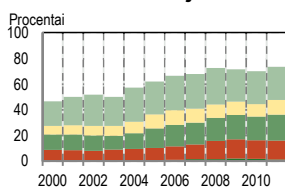
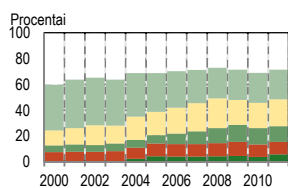
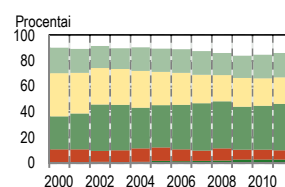
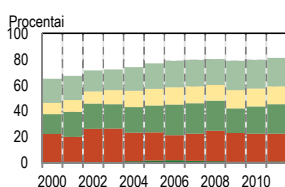
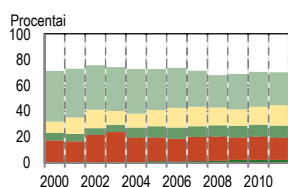
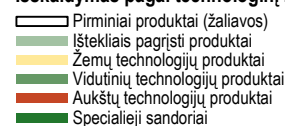
Išskaidymas pagal imlumą gamybos veiksniams

Išskaidymas pagal imlumą darbo jėgos išsilavinimui

Išskaidymas pagal technologinį imlumą

Šaltiniai: „Comtrade“ (JT) ir Lietuvos banko skaičiavimai.

Tyrimai, kuriais remiamasi, yra atlikti taikant ankstesnius prekių ir ekonominės veiklos rūšių klasifikatorius. Siekiant klasifikatorių suderinamumo, šiame darbe atsižvelgiama ir į kitų autorių darytas prielaidas (pvz., Orszaghova ir kt. 2013) bei ekspertinį vertinimą. Pažymėtina, kad šiame priede taikomame klasifikatoriuje produktų grupės gali būti labai sustambintos ir į jas gali patekti produktai, turintys labai skirtingų savybių. Pavyzdžiui, šiame tyrime naudojamame klasifikatoriuje telekomunikacijų įrenginių grupei priskiriami tiek išmanieji telefonai, tiek senesnių technologijų laidiniai telefonai. Be to, klasifikatorius neleidžia diferencijuoti produktų pagal kokybę, pavyzdžiui, vienai grupei priskiriami ir brangūs vienetiniai drabužiai, ir pigesni masinės gamybos drabužiai.

Norint išvengti ypač didelių indeksų svyravimų, tolesnei analizei naudojami eksporto duomenys, pašalinus mineralinio kuro, tepalų ir panašių medžiagų eksportą. Standartinio tarptautinės prekybos klasifikatoriaus (*Standard International Trade Classification*, SITC) 3 redakcijoje šios medžiagos atitinka 3 sekciją. Ši produktų grupė pašalinama dėl didelės kainų svyravimo įtakos eksporto vertei. Gauti tyrimo rezultatai pateikiami A paveiksle.

Kaip matyti iš A paveikslo, Lietuvos eksporto struktūra palengva keičiasi: persiorientuojama nuo paprastesnių prie sudėtingesnių produktų eksporto. Išskaidymas pagal imlumą gamybos veiksniams rodo, kad 2000–2011 m. vyko reikšmingas eksporto struktūros persiorientavimas nuo darbių imlių produktų, ypač drabužių ir tekstilės, prie kitokių produktų. Per analizuojamą laikotarpį labiausiai padidėjo kapitalui imlių produktų, ypač kelių transporto priemonių⁹, dalis eksporto struktūroje. Šiek tiek mažiau, bet taip pat augo ir į tyrimus orientuotų produktų eksporto dalis, ypač tai pasakytina apie nesunkiai kopijuojamus į tyrimus orientuotus produktus. Pridurtina, kad didžiąją į tyrimus orientuoto šalies eksporto dalį sudaro sunkiai kopijuojami produktai, kurių gamybai dažniausiai pasitelkiama aukštesnės kvalifikacijos darbo jėga.

Aptariamam laikotarpiu taip pat buvo persiorientuojama eksportuoti produktus, kuriems pagaminti reikia aukštesnės darbo jėgos kvalifikacijos. Tai matyti analizuojant eksporto išskaidymą pagal imlumą darbo jėgos išsilavinimui. Analizuojamam laikotarpiu labiausiai sumenko labai žemo išsilavinimo darbo jėgai imlių produktų, ypač drabužių, dalis šalies eksporte. Tuo pat metu sparčiai didėjo kiek aukštesniam (žemam, žemam–vidutiniam, vidutiniam) darbo jėgos išsilavinimui imlių produktų dalis eksporte.

Pokyčiai, vykę eksporto struktūroje pagal imlumą gamybos veiksniams ir darbo jėgos išsilavinimui, matyti ir skaidant eksportą pagal technologinį imlumą. Per tiriamąjį laikotarpį reikšmingai sumažėjo žemų technologijų produktų, daugiausia drabužių ir tekstilės, eksporto dalis ir padidėjo vidutinių technologijų produktų, daugiausia transporto priemonių ir chemijos pramonės produktų, dalis. Šie pokyčiai patvirtina, kad buvo pereinama nuo mažesnės darbo jėgos kvalifikacijos reikalingų produktų eksporto prie kvalifikuotesnės darbo jėgos reikalingų ir kapitalui imlių produktų eksporto. Tiesa, aukštųjų technologijų dalis eksporto struktūroje per analizuojamą laikotarpį šiek tiek sumažėjo. Tai daugiausia lėmė sumenkusi elektronikos ir elektrinių įrenginių eksporto dalis. Tikėtina, kad šis sumažėjimas susijęs su pasaulyje vyravusia tendencija šių produktų surinkimo galutinius procesus perkelti į ypač pigios darbo jėgos valstybes (Lall 2000). Kitų aukštųjų technologijų produktų dalis visame eksporte iš esmės nesikeitė. Atkreiptinas dėmesys, kad analizuojamam laikotarpiu padidėjo pirminių produktų (žaliavų) eksportas, o jį Lietuvoje daugiausia sudaro žemės ūkio produktai. Šios eksporto dalies išaugimą paaiškina žemės ūkio sektoriaus ekstensyvi ir intensyvi plėtra ir spartesnis nei kitų produktų kainų kilimas.

Kitose Baltijos valstybėse taip pat vyko persiorientavimas nuo mažesnės kvalifikacijos darbo jėgos reikalingų produktų eksporto prie didesnės kvalifikacijos darbo jėgos reikalingų ir kapitalui imlių produktų eksporto. Vis dėlto eksporto struktūra ir jos kaita Baltijos šalyse skyrėsi. Pavyzdžiui, vertinant eksporto struktūrą pagal imlumą gamybos veiksniams, matyti, kad Latvijoje vyko bene pats intensyviausias persiorientavimo procesas. Žaliavoms ir darbių imlius produktus, daugiausia medieną ir tekstilę, keitė kapitalui imlūs ir į tyrimus orientuoti (tiesa, nesunkiai kopijuojami) produktai, daugiausia gėrimai, kelių transporto priemonės ir telekomunikacijų įranga. Estijos eksportas išsiskyrė tuo, kad reikšmingai mažėjo ne tik darbių imlių produktų, ypač tekstilės gaminių, bet ir nesunkiai kopijuojamų į tyrimus orientuotų produktų dalis. Ją keitė kapitalui imlūs produktai, daugiausia gėrimai ir gumos dirbiniai, taip pat sunkiai kopijuojami į tyrimus orientuoti produktai. Vertinant eksporto struktūrą pagal eksportuojamų produktų imlumą darbo jėgos išsilavinimui, matyti, kad santykinai daugiau produktų, kuriems pagaminti reikia didesnio išsilavinimo darbo jėgos, ėmė eksportuoti visos Baltijos šalys. Šiuo požiūriu irgi šiek tiek išsiskyrė Estija: joje, priešingai nei kitose Baltijos valstybėse, vidutiniam–aukštam darbo jėgos išsilavinimui imlių produktų, ypač telekomunikacijų įrangos, dalis eksporte sumenko, labiausiai didėjo vidutiniam išsilavinimui imlių produktų, daugiausia pramonės mašinų ir elektros mašinų, aparatūros ir prietaisų, dalis. Vertinant pagal technologinį imlumą, galima teigti, kad Latvijos eksporto struktūros pokyčiai buvo panašūs į Lietuvos (kaita buvo gana nuosekli ir buvo pereinama prie aukštesnių technologijų produktų), o Estijoje eksporto struktūra keitėsi ne taip tolygiai.

Atlikta analizė rodo, kad Baltijos valstybių eksporto struktūra tampa panašesnė į ekonomiškai labiau išsivysčiusių kitų ES šalių eksporto struktūrą, besikeičiančią palyginti nedaug. Eksporto struktūroje pagal imlumą gamybos veiksniams šiek tiek mažėjo darbių imlių produktų, daugiausia tekstilės ir produktų iš nerūdinių mineralų, dalis, o didėjo žaliavoms, ypač metalo rūdoms ir metalo laužui, ir kapitalui imlių produktų, ypač kelių transporto priemonių, dalis. Eksporto struktūra pagal imlumą darbo jėgos išsilavinimui keičiasi dar mažiau, o eksporto struktūroje pagal technologinį imlumą mažėjo aukštų

⁹ Automobiliai ir kitos variklinės transporto priemonės bei jų dalys ir reikmenys, motociklai ir dviračiai, priekabos ir puspriekabės, kitos nesavaeigės transporto priemonės.

technologijų produktų, ypač elektronikos ir elektros prietaisų, dalis, ją užėmė vidutinių technologijų produktai, ypač minėtos transporto priemonės. ES ir Baltijos valstybių eksporto struktūros palyginamoji analizė rodo, kad laikotarpio pabaigoje Baltijos valstybės eksportavo mažiau sudėtingus produktus. Eksporto struktūra pagal imlumą gamybos veiksniams rodo, kad tris ketvirtadalius ES eksporto sudarė kapitalui imlūs ir į tyrimus orientuoti produktai, o iš Baltijos valstybių tik Estijoje šių produktų dalis viršijo 50 proc. Atitinkamos Lietuvos ir Latvijos dalys buvo dar mažesnės – šiek tiek daugiau nei 40 proc. Tokie patys skirtumai matyti ir eksporto struktūroje pagal imlumą darbo jėgos išsilavinimui. Vidutiniam ir aukštam išsilavinimui imlių produktų eksportas ES sudarė beveik 70 proc., o Estijoje ir Lietuvoje – apie 50, Latvijoje – apie 40 proc. Didžiąją ES eksporto dalį (60 %) sudarė vidutinių ir aukštų technologijų produktai, o Baltijos valstybių šios eksporto dalys buvo bent ketvirtadaliu mažesnės (Estijos – 46 %, Lietuvos – 43 %, Latvijos – 30 %).

Literatūra

Lall S. 2000: *The Technological Structure and Performance of Developing Country Manufactured Exports 1985–1998*. QEH Working Papers, No. 44.

Orszaghova L., Savelin L., Schudel W. 2013: *External Competitiveness of EU Candidate Countries*. ECB Occasional Paper Series, No. 141.

Peneder M. 2007: A Sectorial Taxonomy of Educational Intensity. – *Empirica: Journal of Applied Economics and Economic Policy* 34(3), 189–212.

Yilmaz B. 2003: *Turkey's Competitiveness in the European Union: A Comparison With Five Candidate Countries – Bulgaria, The Czech Republic, Hungary, Poland, Romania – and the EU15*. Ezoneplus Working Paper No. 12.